

Rusya'daki Bolşevik İhtilalinin Gürcistan'a Yansımaları *

Yunus Ekici*

(ORCID ID: 0000-0001-6300-6555)

Makale Gönderim Tarihi

13.01.2020

Makale Kabul Tarihi

25.02.2020

Özet

Bu makalede Rusya'da ortaya çıkan ve Rusya dışındaki milletlere de yansıyan Bolşevik ihtilalinin Gürcistan'daki etkileri üzerinde durulmuştur. İhtilal sonrası Güney Kafkasya ülkesi olan Gürcistan'ın içinde yer aldığı siyasi oluşum olan Transkafkasya Komiserliği ve bu komiserliğin çalışmaları irdelenmiştir. İhtilalin başladığı 1917 yılı Rusya açısından birçok deneyimlerin yaşandığı ve ülkenin siyasi durumunda önemli farklılıklara sebep olduğu bir yıl olmuştur. Bolşeviklerin 7 Kasım 1917'de yönetimi ele geçirmeleri, Güney Kafkasya'daki milletleri (Gürcü, Ermeni ve Azerbaycan Türkleri) kendi kaderlerini tayin etmeleri açısından heyecanlandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çarlık, Bolşevik, İhtilal, Lenin, Kafkasya.

Reflections of the Bolshevik Revolution of Russia in Georgia

Abstract

This article focuses on the effects of the Bolshevik revolution in Georgia that appeared in Russia and reflected on nations other than Russia. The work of the Transcaucasian Commissariat, which is the political formation of Georgia, which was the South Caucasus country after the revolution, and the work of this commissariat were examined. The Year 1917, when the revolution began, was a year in which many experiences were experienced for Russia and caused significant differences in the political situation of the country. The Bolsheviks takeover on November 7 1917 excited the nations in the South Caucasus (Georgian, Armenian and Azerbaijani Turks) to determine their own destiny.

Keywords: Tsarist, Bolshevik, Revolution, Lenin, Caucasus.

---

* Bu makale, Yunus Ekici'nin Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2017 yılında tamamlanan "II. Dünya Savaşından Bağımsızlığına Kadar Gürcistan (1939-1991)" başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadirli Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, yunusekici@osmaniye.edu.tr.

Giriş

Şubat 1917'de Rusya'daki Çarlığın yıkılması ile birlikte ortaya çıkan milliyetler meselesi, hem geçici hükümetin hem de mevcut iktidarı devirmek için her türlü çözüme başvuran Bolşeviklerin karşısına bütün azameti ile çıkmıştı. Çarlığın ortadan kalkması sadece esaret altındaki Rus köylüsü için değil bütün azınlık milletler için rahatlatıcı ve ümit dolu bir devir açıyordu.¹ İmparatorluk içinde yer alan birbirinden farklı politik düşünceler Çarlık rejimiyle mücadele ederek onu yıpratmaya başlamış, 1917 Şubat (Mart) ihtilalinde ise başarı sağlamıştı. 27 Şubat (12 Mart) 1917'de Petrograd'da ekmek bulma sıkıntısı nedeniyle başlayan ayaklanma hareketi, halk toplulukları arasına askeri birliklerin de katılmasıyla tam anlamıyla bir ihtilale dönüşmüştür. Aynı gün Rus Devlet Duması (Parlamento) içinde yer alan İlerici Blok, Geçici Devlet Duma'sı Komitesi'ni oluşturarak iktidara hâkim olmuştur. Yine aynı gün Amele ve Asker Mümessilleri Şurası meydana getirildi. Sovyet yetkilileri ve Duma temsilcileri arasında yapılan iki günlük müzakerelerden sonra 14 Mart'ta liberal bir geçici hükümetin kurulmasına ve Çar'ın istifasına karar kılınmıştır. Bu durum şüphesiz ülkede ihtilalin ciddi anlamda sinyallerini veriyordu.²

Petrograd Şurası ilk başlarda hükümet olmak istememiştir. Bunun sebebi kısmen liderlerinin o döneme kadar Rusya'nın sosyalist devrim için değil yalnızca burjuva devrimi için hazırlanmış olduğu görüşüne inanmış olmaları kısmen de kendilerini hükümet kuracak yeterlilikte görmemiş olamamalarındandı.³

1917 yılı başlarından itibaren Rus halkı, ağırlaşan ekonomik koşullar yüzünden açlık ve sefalet içinde kıvranıyordu. Ülkenin büyük bölümünde ciddi bir gerginlik başlamıştı. Kornilov isyanı halkın geçici hükümete olan güvenini yitirmişti. Siyasiler iktidar savaşı verirken, halk ekonomik sıkıntılarla boğuşuyordu. Ülkede üretim bitme aşamasına geldiğinden büyük fabrika sahipleri işçileri işten çıkarıyordu. 1917'nin

¹ Fahir Armaoğlu, "Bolşevik İhtilali ve "Self Determination" Prensipleri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:2, Ankara, 1962, s.235.

² Yunus Ekici, "Bolşevik İhtilalinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:27, Sayı:1, Elâzığ, 2017, s.265.

³ Edward Hallett Carr, *Sovyet Rusya Tarihi Bolşevik Devrimi 1917-1923, Cilt I* (Çeviren: Orhan Suda), İstanbul, 1989, s.75-76.

Mart ve Kasım aylarında 800 fabrika kapanma noktasına gelince 170 bin işçi işinden olmuştur. İşçilerin sermayeye karşı olan düşüncelerini bilen fabrika sahipleri kendi yöntemleriyle işçilerden intikam almayı planlıyorlardı. Mayıs-Ağustos ayları arasında tüm malların fiyatları iki kat artmış, ülke büyük bir ekonomik kriz içine girmiştir. Petrograd dâhil Moskova ve ülkenin diğer vilayetlerinde ekmek sıkıntısı başlamıştı. Rusya'da buğday sorunu olmamasına rağmen büyük sermaye sahipleri fiyatları yükseltmek için ülkede yapay ekmek kıtlığı meydana getirmişlerdir.⁴

Devletin birçok bakımdan hâlâ Orta çağın gereksinimlerine göre hareket etmesi halkı bir yanda yoksulluk diğer yanda cehalete sürüklemişti. Yıkılmaya yüz tutmuş bir iktidarın hükmü altındaki bu uçsuz bucaksız ülkenin kendisi zaten uçsuz bucaksız bir köhnelik şekline dönüşmüştü. Öyle ki, Rusya'nın hemen her yanında görülen eski dünyanın izleri burada, yeni bir dünyanın tomurcuklarıyla hemen her yanda çatışıyordu. Devletin başında modaya ayak uyduramamış, aciz bir monarşinin varlığı ve içinin boşluğunu, yer yer çatlamış bir dış yüzün göz kamaştırıcılığı ile örtmeye çabalıyordu.⁵

Uzun süren savaşlar, savaşan bütün devletleri ve çok sayıda tarafsız ülkeyi tüketimlerini kontrol altına almaya yönlendirmiştir. Ekmek karnesi yeniden ortaya çıkmış ve günlük yaşantının bir parçası haline gelmiştir. Rusya da yaşanabilecek sıkıntıların dışında kalmayarak o da ekmek karnesi uygulamasına katılmıştır. Tüketimi düzenlemenin klasik bir örneği olan ekmek karnesinin tek görevi mevcut ekmeği herkesle paylaşırabilmektir.⁶

Savaşla geçen dört yıllık zaman sürecinde Rus halkı yorgun ve bitkin düşmüştü. Her şeyden önce askerler savaş alanlarından evlerine dönmek istiyorlardı. Lenin'in deyimıyla, "askerler yorgun, askerler

⁴ Ramin Sadıkov, "Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi'ne Giden Yol", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:29, Sayı:48, Ankara, 2010, s.108.

⁵ Marcel Liebman, *Rus Devrimi Bolşevik Zaferinin Kökenleri, Aşamaları ve Anlamı*, İstanbul, 2017, s.15.

⁶ Vladimir İliç Lenin, *Yaklaşan Felaket ve Kurtulma Çareleri* (Çev.: Mehmet Korkmaz), Ankara, 1990, s.41.

yalınayak, askerler aç, askerler savaşmak istemiyor”du.⁷ Hem Çarist gelenek hem de Lenin’in parti organizasyon anlayışı merkezcilikten yanaydı.⁸ O kadar ki Rus yönetimi altında ezilen halkların ıstırap ve hoşnutsuzluğu da sınırsız hale gelmiştir. 1917 devrimi Bolşevik tarihinin en gizemli politikaları parti finansmanları üzerineydi.⁹

Bolşevik İhtilalinin Çıkmasına Zemin Hazırlayan Faktörler

Rusya’nın I. Dünya Savaşı’na dahil olması Rusya’daki ihtilalin en büyük sebebidir. İhtilalin çıkmasıyla beraber Rusya’da koşullar değişmiş ve Rus ordusunun Kafkas Cephesinde savaşmasına olanak kalmamıştır. Dolayısıyla Rusya’da ortaya çıkan ihtilalin en büyük etkisi Kafkas Cephesi’nde hissedilmiştir. Bu sıralarda Türk ordusu Şubat 1917’de kritik bir durumda bulunuyordu. İhtilalin ortaya çıkmasına kadar büyük bir askerî harekât yapılmamıştır.¹⁰

1917 yılı başlarında Rusya’da özellikle büyükşehirlerde yiyecek sıkıntısı başlamıştır. Rus ordusunda şikâyetler baş gösterince savaş bıkkınlığı başlamış ve savaş uzadıkça asker kaçağı da artmıştı. Rusya’da özellikle 1917 yılına doğru asker kaçağı sayısının bir buçuk milyona ulaştığı bilinmektedir.¹¹ Bolşevik İhtilalinin kaderini etkileyen en önemli gelişme Şubat 26-27’sinde Petrograd Garnizonundan birkaç birliğin halka ateş etmeyi reddederek devrime katılmaları olmuştur.¹²

Rusya’da Çar yönetiminin devrilmesiyle Rus Kafkas Orduları Komutanı Grandük Nikola görevinden alınmış, yerine General Yudenîç atanmıştır. Yudenîç orduda disiplini sağlamak için çok uğraşmışsa da başarılı olamamıştır. İhtilalci olmayan Yudenîç bu görevinde daha fazla kalamamış Haziran 1917’de istifa ederek yerine General Prjevalski getirilmiştir. Orduda artan iltica ve firarlar devam ederek Aralık 1917’ye gelindiğinde Kafkas Cephesi’ndeki Rus askerlerinin iki yüz bini firar

⁷ Bülent Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye (1918-1923)*, (Çev.: Sermet Yalçın), İstanbul, 1998, s.10.

⁸ John Lawrence, *A History Of Russia*, New York, 1978, s.250.

⁹ Richard Pipes, *The Russian Revolution*, Newyork, 1991, s.369.

¹⁰ Nurcan Yavuz, “Erzincan Mütarekesinin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:17, Sayı:28, Ankara, 1995, s.207.

¹¹ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara,1993, s.424.

¹² Alexander Rabinowitch, *Devrime Doğru Petrograd Bolşevikleri ve 1917 Temmuz Ayaklanması*, İstanbul, 2014, s.28-29.

etmiş, cephede sadece kırk bin asker kalmıştı.¹³ Bu sıralarda Kafkasya'daki cephelerde savaşan Rus askerleri, zaman zaman siperlerin üzerine "Biz artık boğazları istemiyoruz" gibi yazılar yazarak savaşın bir an önce sona ermesini istemişlerdir.¹⁴

Bolşevik ihtilalinin temel sebeplerinin yanında Sovyet devrimini kolaylaştıran yakın sebepler de bulunmaktaydı. Her şeyden evvel 1917 tarihine gelindiğinde Rusya'daki mali sistem Fransız devrimi öncesi olduğu gibi yok olmuş durumdaydı. Vergi sistemi adaletsiz bir durum almış, savaş masrafları sadece erimekte olan altın rezervleri ve dış borçlarla yürütülmekteydi. 1904-1905'te meydana gelen Japon savaşı bu şekilde karşılanmış, 1905 devrimi de büyük şiddet kullanılarak Fransa'dan alınan büyük borçlarla bastırılabilmişti. Bunlara ilaveten Çarlık sistemi toprak sorununda bir çözüm üretememişti. İkinci neden olarak Rusya'da devlet kurulduktan sonra demokratikleşmenin gerçekleşmemesidir.¹⁵

8 Mart 1917 tarihinde Petrograd'da ekmek kıtlığı nedeniyle bir sokak gösterisi şeklinde başlayan hareket kısa zamanda büyüyerek 15-16 Mart gecesi Romanov Hanedanının son hükümdarı ikinci Nikola'nın Pskov karargâhında tahtından çekilmesiyle sonuçlanmıştır.¹⁶

1917 baharından sonra Rusya'da esen sosyalist devrim havası yaz boyunca güçlenmiş, başarısız ilk denemeye Lenin'in önderliğinde Ekim'de amacına ulaşarak Bolşevikleri ihtilalle iktidara getirmiştir. 20. yüzyıl dünyasına her yönüyle etki edecek olan bu gelişme, savaşan taraflar üzerinde önemli tesirler bırakmıştır. Özellikle Çarlık Rusya'sının müttefikleri olan İngiltere, Orta Doğu'daki varlığının ciddi tehdit altına girdiğini hissederek ihtilalden rahatsız olmuştur.¹⁷

¹³ Nasır Yüceer, *Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusunun Azerbaycan ve Dağıstan Harekâtı, Azerbaycan ve Dağıstan'ın Bağımsızlığını Kazanması*, Ankara, 2002, s.13.

¹⁴ Mediha Akarslan, "1920-1921 Yıllarında Rusya Hariciye Komiserliği ile Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arasında Kurulan İletişim", *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:4, Sayı:16, Ankara, 1995, s.469.

¹⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)* Ankara, 2008, s.389-390.

¹⁶ Rıfki Salim Burçak, *Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri (1791-1941)* İstanbul, 1946, s.50.

¹⁷ Kaya Tuncer Çağlayan, *İngiliz Belgelerine Göre İngiltere ve Osmanlı Devleti Arasında Ayrı Barış Girişimleri (1917-1918)*, Samsun, 2003, s.57.

25 Ekim 1917'de Bolşevikler Rusya'da yönetimi ele geçirdikten sonra barış taarruzuna girişmişler ve Almanya ile müzakere yapmak için müracaat etmişlerdir. Almanya da Batı Cephesi'ndeki İngiliz ve Fransız kuvvetlerine son darbeyi indirmek ve böylece harbi kazanmak amacıyla Rusya ile hemen barışmak istiyordu.¹⁸ İngiltere ve müttefikleri, Bolşeviklerin barış çağrısını cephelerde ortaya çıkaracağı sonuçlar sebebiyle itilaf devletlerinin savaş uğraşlarına karşı doğrudan bir darbe olarak nitelendirdiler.¹⁹

Savaş ve kıtlıktan dolayı zayıflamış bir memlekette Lenin, stratejik bir geri çekilmeyi ya da yeni bir ekonomik politikayı uygulamaya sokmuştur. Köylülere tasarruf nisabı sistemi yerine, tarımsal ürün fazlasının yaklaşık yarısını aynı vergi olarak ödeme zorunluluğunun getirilmesi kabul edilmiştir.²⁰

Bu süreçlerde Rus siyasetçiler içişlerinde reforma gittiler.²¹ Reforma karşı olanlar Lenin'in savaşı ne pahasına olursa olsun bitirme kararlılığını tartışıyordu.²² Hâlbuki Lenin, Bolşeviklere ve komünistlere, bununla ilgili daha detaylı açıklama yapmanın gereksiz olduğunu düşünüyordu.²³ Özellikle Rusya'daki Bolşevik partileri diğer rakiplerine göre daha sert bir politika izlemişlerdir.²⁴

İhtilalden sonra Rusya savaşa son vererek Rus Halkları Beyannamesi'yle farklı milletlere egemenliklerini elde etme imkânı vermiş oluyordu. Rusya'da yaşamını sürdüren Türk ve İslâm milletler ne Çarlık Rus politikasından ne de geçici hükümetin uygulamalarından

¹⁸ Ahmet Ender Gökdemir, *Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti*, Ankara, 1998, s.15.

¹⁹ Bülent Gökay, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye (1918-1923)*, İstanbul, 1998, s.10.

²⁰ Jean-Marie Chauvier, *SSCB: Ekonomik ve Siyasi Gelişmeler (1917-1988)*, İstanbul, 1990, s.25-26.

²¹ Charles J. Halperin, *The Mongol Impact On Medieval Russian History, Russia And The Golden Horde*, Bloomington, 1985, s.44.

²² Melvin C. Wren, *The Course Of Russian History*, Newyork, 1989, s.434.

²³ Vladimir İliç Lenin, *Lenin's Final Fight: Speeches And writings, 1922-23*, Newyork, 1995, s.196.

²⁴ David Mackenzie-Michael W. Curran, *A History Of Russia, The Soviet Union, And Beyond*, Grensboro, 2001, s.528.

memnun değillerdi.²⁵ Fakat verilen vaatten sonra elleri boş kalan Müslümanların Bolşeviklere güvenmek ve umut bağlamaktan başka yolları görünmüyordu.²⁶

Rus ihtilalinde, Rusya'da yaşayan milletlerin kendi geleceğine hâkim ve sahip olması esası kabul edildiği için gerek milli mevcudiyetlerini muhafaza etmek ve gerekse Ruslar tarafından terk edilen Osmanlı arazisini elde tutmak amacıyla Kafkas uluslarından bilhassa Ermeniler ve Gürcüler, Rus ordusundan geriye kalanlardan birer küçük ordu oluşturmuşlardır. Bunların içinde Ermeni çeteleri de vardı.²⁷

Rus ihtilalcileri içerisinde Gürcüler ve Ermeniler önemli yer teşkil ediyorlardı. Rus Menşeviklerinin önderleri arasında Gürcüler başı çekiyordu. Gürcüler arasında Menşeviklerin teşkilatı çok güçlü idi ve Dumaya seçilen vekiller sadece Gürcü değil aksine bütün Rus milletlerden oluşan önemli kişilerdi. Bu sebeple Tseretelli ve Gegeçkori, Duma'da Rus sosyalistlerinin ya da Menşeviklerinin en bilinen kişileri sıfatıyla kürsüye çıkmış ve Çarlık idaresini eleştirmişlerdir.²⁸

Çarlık Rusya'nın 1917'de çökmesi, Güney Kafkasya'ya kısa süre zarfında bağımsızlık getirmiştir.²⁹1917'deki Şubat Devrimi sadece Ekim Devrimi'ne zemin hazırlayan bir devrim olarak tarihte yer edinmiştir.³⁰

Bolşevik İhtilali Sonrasında Gürcistan'daki Siyasi Gelişmeler

Bolşeviklerin Rusya'da 7 Kasım 1917'de yönetimi ele geçirmeleri sonrası Kafkasya'daki halklarda (Gürcü, Ermeni ve Azerbaycan Türkleri) kendi kaderlerini tayin etmek amacıyla harekete geçmişlerdir. Gürcü Menşeviklerin önderliğinde 28 Kasım 1917 tarihinde Maverayı Kafkas Komiserliği'nin teşkili ilan edilmiştir.³¹ Komiserlik her şeye rağmen

²⁵ Aygün Attar, "Birinci Cihan Savaşı ve Sonrası Türkiye'nin Kafkasya Politikası", *Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Sunulmayan Bildiriler, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar (24-26 Ekim 2001- İstanbul)*, Ankara, 2003, s.1.

²⁶ Jean Paul Roux, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık* (Çev: Lale Arslan), İstanbul, 2001, s.416.

²⁷ Rüştü Türker, *Birinci Dünya Harbi'nde Bakü Yollarında 5'nci Kafkas Tümeni*, Ankara, 2006, s.3.

²⁸ Kurat, *a.g.e.*, s.458.

²⁹ Elnur Cemilli, *ABD'nin Güney Kafkasya Politikası*, İstanbul, 2007, s.22.

³⁰ Isaac Deutscher, *The Unfinished Revolution Russia 1917-1967*, London, 1967, s.7.

³¹ Mustafa Pamuk, *Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dün'ü-Bugün'ü-Yarın'ı*, İstanbul, 1995, s.11-12.

kendisini Rusya'nın bir parçası olarak belirtmiştir.³² Bu komiserlik Gürcülerin, Ermenilerin ve Azerbaycan Türklerinin temsilcilerinden oluşan bir nevi federasyondan ibaretti. Mahalli organlar federatif bir sistemle merkezi Tiflis olmak üzere bir hükümet organı oluşturmuşlardı.³³

Transkafkasya Komiserliği olarak da bilinen Zakavkom, üç Gürcü, üç Azerbaycan Türkü, üç Ermeni ve iki Rus'tan meydana geliyordu. Menşevik bir Gürcü olan Gegeçkori Komiserliğin başkanlığına aynı zamanda da dışişleri ve çalışma komiserliğine getirilmiştir.³⁴

Mavera-yı Kafkas Komiserliği, Petrograd'daki Sovyet Hükümeti'ni tanımadığını belirtmekle birlikte bölgenin Rusya ile bağlarını tamamen koparmamıştı. Oysa komiserlik Bolşevik idaresinin uzun süre devam etmeyeceği fikriyle yakında toplanacak olan Rusya Kurucular Meclisi'nde ülkeyle ilgili bütün meselelerin demokratik yollarla halledileceği umudunu taşıyordu.³⁵

15 Aralık 1917'den sonra mütareke anlaşmalarının imzalanmasıyla Rus cephelerinde çatışmalar sona ermiştir.³⁶ Kızıl Ordu ile birlikte ellerindeki bütün güçleri kullanan Bolşevikler 1917-1918 kışında hükümeti tamamen kontrolleri altına aldılar.³⁷

Kafkas Cephesi'nde anlaşma koşullarını sağlamak için Erzincan'da bir araya gelen Türk ve Rus heyetleri ilk toplantılarını 15 Aralık'ta yapmışlardır. Bu sıralarda taraflar birbirine isteklerini bildirmiş, özellikle Rus heyeti, Türk istekleri hakkında Rus Kafkas ordusu kumandanlığının görüşünü alarak tekrar toplanmak üzere dağılmıştır.³⁸ Yeni yönetim ilk iş olarak savaştan çekilmek için muhataplarına anlaşma teklifinde bulunarak Çarlık döneminde imzalanan gizli anlaşmaların tümünü ifşa

³² Gökdemir, *a.g.e.*, s.18.

³³ Pamuk, *a.g.e.*, s.11-12

³⁴ Gökay, *a.g.e.*, s.24.

³⁵ Abdullah Saydam, *Kafkasya'da Bağımsızlık Mücadeleleri ve Türkiye*, Trabzon, 1993, s.81.

³⁶ Nasır Yüceer, *Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu'nun Azerbaycan ve Dağıstan Harekâtı, Azerbaycan ve Dağıstan'ın Bağımsızlığını Kazanması 1918*, Ankara, 2002, s.15.

³⁷ George Vernadsky, *Rusya Tarihi* (Çev: Doğukan Mızrak-Egemen Ç. Mızrak), İstanbul, 2009, s.364.

³⁸ Serpil Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1921)*, Ankara, 2001, s.28.

etmiştir.³⁹ Anlaşma henüz sona ermeden Rus askerlerinin bazıları ellerindeki silahlarını bırakıp cepheden ayrılarak evlerinin yolunu tutmuşlardır. Yaşanan bu gelişmeler bilhassa müttefik devletlere derin bir nefes aldirmiştir.⁴⁰

Erzincan Mütarekesi 18 Aralık 1917 tarihinde imzalanmıştır.⁴¹ Mütareke, Petrograd'daki Sovyet hükümeti ile değil Tiflis'teki Transkafkasya Komiserliği ve Kafkas Cephesi Rus Ordusu Komutanlığı adına imzalanmıştır. Osmanlı bu mütarekeyi imzalararken, Transkafkasya Komiserliğini de resmen bir hükümet olarak tanımıştır.⁴² Erzincan Mütarekesi aynı zamanda Maveray-yı Kafkas Hükümeti (Transkafkasya Komiserliği) tarafından imzalatılan ilk uluslararası antlaşma olduğundan dolayı da ayrı bir öneme sahiptir.⁴³ Ayrıca bu antlaşma Osmanlı Devleti ile Rusya arasında üç yıldır devam eden savaşı da sona erdirmiştir.⁴⁴ Erzincan Mütarekesi'yle Osmanlılar, Transkafkasya siyasal hayatına etkin rol olarak girmişlerdir.⁴⁵

22 Aralık 1917'de Osmanlı, Almanya ve Rusya heyetleri arasında Brest Litovsk barış müzakereleri başlamıştır. Alman heyetine Doğu Orduları Kumandanı General Max Hoofmann, Osmanlı heyetine Berlin Büyükelçisi İbrahim Hakkı Paşa, Rus heyetine de Adolph Joffe başkanlık etmiştir.⁴⁶

Brest Litovsk'taki Türk heyeti iki taraflı bir politika sergilemiştir. Birincisi Sovyet Hükümeti ile kendileri için bölgedeki hedeflerine yasal zemin sağlayacak bir anlaşma yapmak ikincisi ise Maveray-yı Kafkasya'ya

³⁹ Durmuş Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, Ankara, 2004, s.106.

⁴⁰ Sina Akşin-Cemil Koçak, *Türkiye Tarihi 4.Cilt, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul, 2000, s.61.

⁴¹ Yuluğ Tekin Kurat, "1878-1919 Arasında Türk Rus İlişkileri", *TİTE Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:16, Sayı:27, Ankara, 1992, s.140.

⁴² Sürmeli, *a.g.e.*, s.29.

⁴³ Gela Guniava, *Türk-Rus İlişkileri ve Gürcistan XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s.55.

⁴⁴ Mustafa Sarı, "Misak-ı Milli'den İlk Taviz: Batum", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:23, Sayı:93, Ankara, Ocak-Şubat 2017, s.1231.

⁴⁵ Tadeusz Swietochowski, *Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycan'ı 1905-1920* (Türkçesi: Nuray Mert), İstanbul, 1988, s.163.

⁴⁶ Sürmeli, *a.g.e.*, s.30-31.

yönelik isteklerde bulunan Bolşeviklerin Alman taleplerini kabul etmesini beklemek olmuştur.⁴⁷

Ermeni şiddet ve baskıları karşısında ne askeri komutanlara ne de Brest Litovsk'taki delegelere yapılan protestolar sonuç vermemiştir. Özellikle Rusya'nın tepkisizliği karşısında Vehip Paşa, Enver Paşa'ya ilettiği beyanatında Ermeni mezalimi engellenemediği takdirde askeri tedbirlere başvurulmasının son derece gerekli olduğunu bildirmiştir.⁴⁸

Bolşeviklerin 5-18 Ocak 1918 yılında Petrograd'da toplanan Kurucular Meclisi'ni zorla dağıtmaları üzerine bu yolda beliren bütün ümitler boşa çıkmıştır. Bununla birlikte Maveray-yı Kafkas Komiserliği yine de kendisinin Rusya'nın bir unsuru olduğu görüşünü muhafaza etmiştir. Fakat merkezdeki Sovyet hükümeti ile ilişkilerini koparmıştır. Ayrıca Kurucular Meclisi'ne seçilmiş olan vekillerden oluşan bir Diyet Meclisi (Seym)⁴⁹ oluşturmuşlardır. Bu meclis, Maveray-yı Kafkas Komiserliği'nin en yüksek yasama organı olmuştur. Komiserlik Seym'de alınan kararları yerine getirmekle sorumluydu. Gerek komiserlik ve gerek Seym de Gürcüler lider pozisyonunda idiler. Hem komiserliğin hem de Seym'in başkanları Gürcülerden oluşuyordu.⁵⁰ Bu sebep ileride Güney Kafkasyalılar için bağımsızlık hareketini başlatacaktır.⁵¹

Türk taleplerini içeren talimatlar Brest Litovsk'ta bulunan Hakkı Paşa'ya bildirilmiş ve kendisine gerekli açıklamalar yapılmıştır. Buna

⁴⁷ Gökay, *a.g.e.*, s.21.

⁴⁸ Nurcan Yavuz, "Doğu Anadolu'daki Ermeni Mezaliminin Brest Litovsk Barış Görüşmelerine Protestosu", *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:4, Sayı:15, Ankara, 1995, s.402-403.

⁴⁹ Seym: Maverayı Kafkas Milletlerinin temsil edildiği parlamento mahiyetinde bir Diyet meclisidir. Tüm Rusya Kurucu Meclisi için aday listesi olarak değerlendirildi. Seym on siyasi partiye mensup temsilcilerden oluşuyordu. Menşevikler, Kadetler, Sosyal Demokratlar, Taşnaklar, Sosyal-Federalistler, Ulusal-Demokratlar, Musavatçılar, İttihatçılar, Müslüman Sosyalistler ve Himmetçiler. Otuzar sandalyeye sahip olan Menşevikler ve Musavatçılar Seym'deki en büyük gruplardı. Taşnak'ın 27 sandalyesi vardı. Diğer partiler önemsiz sayıda üyeye sahipti. (Gökdemir, *a.g.e.*, s.18, Gökay, *a.g.e.*, s.24.

⁵⁰ Kurat, *a.g.e.*, s.462-463.

⁵¹ Cem Kumuk, *Kafkasya Aydınlik Günlerini Arıyor (Neredesin Prometheus)* İstanbul, 2004, s.2.

rağmen 27 Şubat 1918'de müzakerelere tekrar başlanılmıştır.⁵² 28 Şubat günü Bolşevik Hükümeti, Brest Litovsk barışını imzalamayı kabul etmişve 3 Mart 1918 tarihinde imzalanmıştır.⁵³ İmzalanan bu antlaşmaya göre; Rus ordusu Doğu Anadolu'dan en fazla 6 ile 8 hafta içinde çekilecek ve yine Rus ordusu hakim olduğu yerlerde -Türk birlikleri gelinceye kadar asayişini sağlayacak, Ermeni çeteleri silahsızlandırılıp dağıtılacak, Kars, Ardahan ve Batum derhal boşaltılacak ve bölgenin geleceğini komşu devletler ve özellikle Türkiye ile anlaşarak yerli halk tayin edecektir.⁵⁴ Bu durum Doğu Cephesi'nde Millî Mücadele için uygun şartlar hazırlamış ve dolaylı da olsa karşılıklı iş birliği zemini meydana getirmiştir.⁵⁵

3 Mart 1918'de imzalanan Brest Litovsk Antlaşması, Türk ordusuna Kafkaslarda ilerlemeleri için diplomatik açıdan uygun yasal bir zemin sağlamıştır. Türk ordusunun Suriye, Mezopotamya ve Avrupa cephelerinde yenilmelerine rağmen Brest Litovsk'taki Türk heyeti önemli başarılar sağlamıştır.⁵⁶ Brest Litovsk Antlaşması imzalandığı sıralarda Güney Kafkasya'da Maveraya-yı Kafkasya Hükümeti ismiyle bir devlet kurulmuştur. Trabzon'da bu devletin temsilcileriyle yapılan konferansta Kars, Ardahan ve Batum'un yapılacak bir referandum neticesinde Osmanlı Devleti'ne dâhil edilmesi kabul edilmiştir.⁵⁷

Enver Paşa her şeye rağmen Maveraya-yı Kafkas Hükümeti ile ilişki kurmak istemiş ancak onu bir devlet olarak tanımak istememiştir. Çünkü Rusların Kafkasya'ya egemenlik kurmalarına engel olmak istemiştir. Osmanlı Hükümeti, Erzincan Mütarekesi'ni imzalayarak zaten komiserliği bir hükümet olarak kabul edip onu tanımış olduğunu göstermiştir. Fakat bunlarla yetinmeyen Osmanlı Ordusu Başkomutan

⁵² Stefanos Yerasimos, *Türk-Sovyet ilişkileri Ekim Devriminden "Millî Mücadeleye"*, İstanbul, 1979, s.20.

⁵³ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkilâbı Tarihi Cilt III, Kısım 4*, Ankara, 1983, s.177.

⁵⁴ Halil Bal, "Brest-Litovsk Antlaşması'ndan Sonra Türkiye ve Ermeniler", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı:5, İstanbul, 2004, s.35-36.

⁵⁵ Bayram Kodaman, "Bolşevik İhtilali ve Türkiye" *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:25, Isparta, Mayıs 2012, s.66.

⁵⁶ Gökay, a.g.e., s.21.

⁵⁷ Zehra Arslan, "Moskova Antlaşması Sonrası Batum'da Rus ve Gürcülerin Yaptıkları Düzenlemeler (1921-1925)", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı:8, Trabzon, 2010, s.113.

vekili ve Harbiye Nazırı Maveraya-yı Kafkas Hükümeti'nin İttifak devletleri ile Rusya arasında devam eden barış görüşmelerine katılmasını arzulamıştır.⁵⁸

Türk ordusunun harekâta geçmesi ile telaşlanan Maveraya-yı Kafkasya Seym'i Türkler ile barış müzakerelerinin bir an önce başlamasını istemiş ve karşılıklı heyetler 14 Mart-14 Nisan 1918 tarihleri arasında Trabzon'da görüşmüşlerdir.⁵⁹ Konferans'ta birçok karar alınmışsa da genel itibari ile başarılı olunamamıştır.⁶⁰

11 Mayıs 1918'de başlayan Batum Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nin taleplerinde değişiklikler olmuştur. Osmanlı Adliye Nazırı Halil Bey'in başkanlık ettiği Türk heyeti, Elviye-i Selase'nin yanı sıra Gürcistan'da Müslümanların yoğun olduğu Ahıska ve Ahılkelek'i istemiş, bunlara ilave olarak Kafkas demiryollarının kontrolünü de talep etmişlerdir.⁶¹

Türkiye temsilcileri bir yandan konferansa iştirak ederken diğer yandan da Kafkasya ve Türk dünyasının farklı bölgelerinden Batum'a gelen temsilciler ile görüşmekteydiler.⁶² Gürcüler ve Ermeniler ise Kafkasya'daki Türk baskılarına karşı Almanya ile yakın temas kurmak istemişlerdir. Almanlar da bunu kendi çıkarları için uygun bulduklarından, başta Gürcüler olmak üzere Ermenilerin de hamisi olmak istemişlerdir. Oysa ne Batum ile Tiflis ne de Erivan'ın Almanya için herhangi bir önemi yoktu. Almanlar için asıl mesele Bakü petroleri idi ve bu petrolerin yalnızca Türklerin kontrolü altına girmesine razı olmayacaklardı.⁶³

⁵⁸ Enis Şahin, *Türkiye ve Maverayı Kafkasya İlişkileri İçerisinde Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*, Ankara, 2002, s.206-207.

⁵⁹ Çağatay Benhür, "Türk Birlikleri'nin Azerbaycan'ı Tahliye Etmesi" (1918) *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:21, Konya, 2009, s.25.

⁶⁰ Muhittin Gül, "Türk-Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, Cilt:11, No:1, Sakarya, 2009, s.93.

⁶¹ Çağlayan, a.g.m., s.414.

⁶² Selma Yel, "Azerbaycan Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunda Türkiye'nin Yardımları İlhak Amacına mı Yönelikti?". *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:6, Sayı:24, Ankara, 1999-2003, s.566-567.

⁶³ Selami Kılıç, "Ermeni Propagandaları ve Alman İmparatorluğu'nun Ermeni Politikası Alman Arşiv Belgeleri Açısından 1917-1918", *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:5, Sayı:19, Ankara, 1997, s.289.

Azerbaycan Türkleri, Türkiye için siyasi ve tarihi açıdan büyük bir önem taşımasına rağmen Türkiye'nin Bakü'ye olan ilgisi sadece petrolle sınırlı kalmamıştır. Azeriler, gittikçe yoğunlaşan Ermeni baskı ve şiddetleri karşısında Türkleri bir kurtarıcı olarak görmüşler ve onların Bakü'ye girmelerini sabırsızlıkla beklemişlerdir.⁶⁴

Gürcistan'ın Maverayı Kafkas Komiserliği'nden çekilmesiyle Seym, Transkafkasya Cumhuriyetini feshetme kararı almıştır. Bu birliğin sona ermesi aynı zamanda Güney Kafkasya milletlerinin bağımsız cumhuriyetler şeklinde ayrılmaları yolundaki geçiş sürecinin sona erdiğinin göstergesiydi.⁶⁵ Birlik yalnızca beş hafta hüküm sürmüştü ve üç ülke ayrı ayrı bağımsızlıklarını kazanmışlardır.⁶⁶ 22 Nisan 1918'de ilan ettikleri bağımsızlıklarını 26 Mayıs 1918 tarihinde Transkafkasya Seym'inin aldığı kararlarla Transkafkasya Federasyonu'nu fesh etmiştir.⁶⁷ Federasyonun dağılmasıyla bölgede Türk-Alman güç mücadelesi başlamıştır.⁶⁸

Brest-Litovsk Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra; 26 Mayıs 1918'de Gürcistan ve Ermenistan, 28 Mayıs 1918'de Azerbaycan bağımsızlıklarını ilan ettiler. Gürcistan'ın başkenti Tiflis, Ermenistan'ın başkenti ise Erivan olarak ilan edildi. Normal olarak Azerbaycan'ın başkenti Bakü olacaktı fakat Bakü 18 Mart 1918'den itibaren "Kızıkların" kontrolü altına girince Gence, Azerbaycan'ın geçici başkenti olarak ilan edilmiştir.⁶⁹

Türkler, asırlarca Ermenileri kendilerinden ayrı tutmamış ve onlara yüksek makamları layık görerek müsamahanın büyük örneğini sergilemişlerdir. Ermeniler ise bu müsamahanın karşılığını, Türklerin

⁶⁴ Selami Kılıç, "1917-1918'de Kafkasya'daki Bazı Siyasi ve Askeri Gelişmelerin Işığı Altında, Bağımsızlık Yolundaki Gürcistan ve Berlin Gücü Komitesinin Bu Konudaki Çalışmaları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4, Erzurum, 1996, s.47.

⁶⁵ Swietochowski, *a.g.e.*, s.172.

⁶⁶ Ersan Bocutoğlu-Kenan Çelik, *Orta Asya ve Kafkasya'daki Durum ve Avrupa Güvenliği*, Trabzon, 1998, s.26.

⁶⁷ Benhür, *a.g.m.*, s.25-26.

⁶⁸ Gül, *a.g.m.*, s.94.

⁶⁹ Yavuz Özgüldür, "1918-1922 Dönemi Kafkasya'daki Siyasi Gelişmeler ve Türkiye", *Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (Sunulmayan Bildiriler) XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar (24-26 Ekim 2001- İstanbul)*. Ankara, 2003, s.79-80.

zayıf ve kritik durumlarında ayaklanarak ve düşmanlarıyla iş birliği yaparak ödemeye çalışmışlardır.⁷⁰ Bundan dolayı Ermenilerin yaptıklarına karşılık gerekli olan bütün tedbirler alınmış ve uygulanmıştır.⁷¹

1919 yılı Bolşevikler için felaket ve musibetlerle dolu bir yıl olarak geçmiştir. Fakat merkezini Moskova'ya nakletmiş olan Bolşevik liderleri 1920 senesini üst üste kazanılmış zaferlerle kapatmışlardır.⁷²

TBMM'nin 23 Eylül 1921'de Yunanlıları Sakarya Meydan Muharebesi'nde mağlup etmesinden sonra Türkiye ile Sovyetlerin kontrolündeki Güney Kafkasya ülkeleri olan Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve SSCB arasında Kars'ta konferans düzenlenmiştir. Ulusların kardeşliği ve her ulusun kendi geleceğini tayin etmesi ilkelerine dayanan bu konferans neticesinde 13 Ekim 1921'de Kars Antlaşması imzalanmıştır.⁷³

30 Aralık 1922 yılında kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Stalin'in öngördüğü gibi dört devletten oluşmaktaydı. Bu dört devlet: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ı kapsayan Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti.⁷⁴

Sonuç

Gürcistan, Rusya'da meydana gelen Bolşevik İhtilali'nin ilk safhası boyunca Rusya'nın hegemonyasındaki milletler aynı kaderi paylaşmış ve tüm varlığını Rus ihtilalci cephesinin korunması için harcamıştır. İhtilalin ilk günlerinde bütün Rusya'yı etkileyebilecek fikir akımlarına sadık kalmıştır. Özellikle Kafkas Cephesi'nin düşmesi Gürcistan için Bolşevik İhtilalinin en acı sonucu olmuştur. Bu yeni dönem ile birlikte Gürcistan'ın

⁷⁰ Abdurrahman Küçük, "Belgelerin Işığında Türk-Ermeni Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Ankara, 1989, s.259.

⁷¹ Cemal Avcı, "Millî Mücadele Döneminde Türk- Ermeni ve Gürcü İlişkileri", *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:4, Sayı:13, Ankara, 1994, s.1.

⁷² *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1956.

⁷³ Samet Mansuroğlu, *Güney Kafkasya'dan Türkiye'ye Göçler (1914-1938)*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2015, s.51.

⁷⁴ İbrahim Hasanov, *SSCB Dönemi Rus Milliyetçiliği (1917-1985)* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013, s.54.

siyasi hayatına büyük beklentiler, büyük umutlar ve büyük korkular girmiş ve her siyasi teşebbüste Gürcistan, bu duyguları aynı yoğunlukta yaşamıştır. Bilhassa Batum Konferansı öncesi Kafkas politikasını şekillendiren yegâne müttefiki Türkiye'yi Kafkasya'da tek güç olarak bırakmak istemeyen Almanya Gürcistan'ın imdadına yetişmiştir. Almanya Bakü petroleri, Gürcistan'ın zengin madenleri ve kaynaklarıyla ilgilenirken Kafkas yollarının geçiş noktasında bulunan Gürcistan'ı tampon bir devlet olarak kullanmayı amaç edinmiş ve böylece Türk ordularını Kafkasya'ya geçişleri sırasında engellemeyi düşünüyordu. Bunun için de Gürcistan'ı himaye edip bağımsızlığının sağlanmasını gerçekleştirmeyi ümit etmekteydi.

Bolşevik ihtilali gerçekleşikten sonra Gürcistan da diğer Kafkas cumhuriyetleri gibi Rusya idaresinden ayrılmıştır. Fakat Bolşevik Sovyet yönetimi güçlendikten sonra Kafkasya'daki küçük devletleri birer birer ele geçirerek buralarda yandaş Bolşevik yönetimler meydana getirmiştir. Kurulan bu yeni cumhuriyetlerin bağımsızlığı Transkafkasya cumhuriyetinin bağımsızlığı kadar bile sürmemiştir.

Bolşevik İhtilali'nin Transkafkasya'daki en önemli tesirlerinin başında bölgenin Rusya'dan ayrılma sürecine girmesi olmuştur. Bölgede bulunan üç toplum; Gürcüler, Ermeniler ve Azeriler Moskova'daki Bolşevik rejimini tanımamışlar ve akabinde 23 Şubat 1918'de merkezi Tiflis olan fiili bir federal hükümet kurmuşlardı. Bu hükümet her ne kadar bağımsızlığını ilan etmese de Osmanlı Devleti ile 18 Aralık 1917'de Erzincan Mütarekesi'ni imzalamış ayrıca 14 Mart-14 Nisan 1918 tarihlerinde Trabzon'da yapılan barış müzakerelerine iştirak etmekle bağımsız bir devletin hükümeti gibi hareket etmiştir.

Transkafkasya Federasyonu'nun girişimi ile yine aynı amaçlı ve Gürcü ağırlıklı olarak 11 Mayıs-4 Haziran 1918 tarihlerinde Batum Konferansı toplanmıştır. Bu konferansa Almanlar, Kafkas politikaları gereği olarak ilgi göstermişler ve Gürcülerin bağımsızlığına yardımcı olarak kendilerine çıkarlar sağlamayı planlamışlardır. Hatta bu politika Berlin'de toplanan bir uzmanlar komitesinde belirlenmiştir. Batum Konferansı ile Alman-Gürcü yakınlaşması sağlanmış ve Gürcistan'ın bağımsızlığına giden yol açılmıştır. Almanlar bu yardım karşılığında bölgede birtakım avantajlar elde etmişlerdir. Bu arada bazı bölgelerin de Osmanlı Devleti'nde kalması sağlanmıştır.

Kafkasya’da yeni kurulan Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan Cumhuriyetleri’nin kurulduğu coğrafyayı kendi sınırlarının bir parçası olarak gören Bolşevik Rusya, adı geçen devletlerin bağımsızlığını resmen tanımamıştı. Bununla beraber ilerleyen süreçte Rusya’daki iç savaştan dolayı oluşan yeni cumhuriyetlere müdahale etme imkânına da sahip değildi. Bundan dolayı Kafkasya’da meydana gelen olaylara geçici olarak sessiz kalıyor ve daha çok diplomatik ve askeri çabalarını kullanmaya çalışıyordu.

Kaynakça

AKARSLAN, Mediha, “1920-1921 Yıllarında Rusya Hariciye Komiserliği ile Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arasında Kurulan İletişim”, *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:4, Sayı:16, Ankara, 1995

AKŞİN, Sina- KOÇAK, Cemil, *Türkiye Tarihi 4. Cilt, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul, 2000

ARMAOĞLU, Fahir, “Bolşevik İhtilali ve "Self Determination" Prensibi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:2, Ankara, 1962

ARSLAN, Zehra, “Moskova Antlaşması Sonrası Batum’da Rus ve Gürcülerin Yaptıkları Düzenlemeler (1921-1925)”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı:8, Trabzon, 2010

ATTAR, Aygün, “Birinci Cihan Savaşı ve Sonrası Türkiye’nin Kafkasya Politikası”, *Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Sunulmayan Bildiriler, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar (24-26 Ekim 2001- İstanbul)*, Ankara, 2003

AVCI, Cemal, “Millî Mücadele Döneminde Türk- Ermeni ve Gürcü İlişkileri”, *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:4, Sayı:13, Ankara, 1994

BAL Halil, “Brest-Litovsk Antlaşması’ndan Sonra Türkiye ve Ermeniler”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı:5, İstanbul, 2004

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi Cilt III, Kısım 4*, Ankara, 1983

BENHÜR, Çağatay, “Türk Birlikleri’nin Azerbaycan’ı Tahliye Etmesi” (1918) *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:21, Konya, 2009

BOCUTOĞLU, Ersan – ÇELİK, Kenan, *Orta Asya ve Kafkasya’daki Durum ve Avrupa Güvenliği*, Trabzon, 1998

BURÇAK, Rıfki Salim, *Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri (1791-1941)* İstanbul, 1946

CARR, Edward Hallett, *Sovyet Rusya Tarihi Bolşevik Devrimi 1917-1923, Cilt I* (Çeviren: Orhan Suda), İstanbul, 1989

CEMİLLİ, Elnur, *ABD'nin Güney Kafkasya Politikası*, İstanbul, 2007

CHAUVIER, Jean-Marie, *SSCB: Ekonomik ve Siyasi Gelişmeler (1917-1988)*, İstanbul, 1990

Cumhuriyet, 21.07.1956

ÇAĞLAYAN, K. Tuncer, "İngiliz Belgelerine Göre Transkafkasya'da Osmanlı-Alman Rekabeti", *XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara, 4-8 Ekim 1999

ÇAĞLAYAN, Kaya Tuncer, *İngiliz Belgelerine Göre İngiltere ve Osmanlı Devleti Arasında Ayrı Barış Girişimleri (1917-1918)*, Samsun, 2003

DEUTSCHER, İsaac, *The Unfinished Revolution Russia 1917-1967*, London, 1967

EKİCİ, Yunus, "Bolşevik İhtilalinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:27, Sayı:1, Elâzığ, 2017

GÖKAY, Bülent, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye (1918-1923)*, İstanbul, 1998

GÖKDEMİR, Ahmet Ender, *Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti*, Ankara, 1998

GUNİAVA, Gela, *Türk-Rus İlişkileri ve Gürcistan XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007

GÜL, Muhittin, "Türk-Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, Cilt:11, No:1, Sakarya, 2009

HALPERİN, Charles J., *The Mongol Impact On Medieval Russian History, Russia And The Golden Horde*, Bloomington, 1985

HASANOV, İbrahim, *SSCB Dönemi Rus Milliyetçiliği (1917-1985)* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013

KILIÇ, Selami, "1917-1918'de Kafkasya'daki Bazı Siyasi ve Askeri Gelişmelerin Işığı Altında, Bağımsızlık Yolundaki Gürcistan ve Berlin Gücü Komitesinin Bu Konudaki Çalışmaları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4, Erzurum, 1996

KILIÇ, Selami, "Ermeni Propagandaları ve Alman İmparatorluğu'nun Ermeni Politikası Alman Arşiv Belgeleri Açısından 1917-1918", *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:5, Sayı:19, Ankara, 1997

KODAMAN, Bayram, "Bolşevik İhtilali ve Türkiye" *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:25, Isparta, Mayıs 2012

KUMUK, Cem, *Kafkasya Aydınlik Günlerini Arıyor (Neredesin Prometheus)* İstanbul, 2004

KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, Ankara, 1993

KURAT, Yuluğ Tekin, "1878-1919 Arasında Türk Rus İlişkileri", *TİTE Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:16, Sayı:27, Ankara, 1992

KÜÇÜK, Abdurrahman, "Belgelerin Işığında Türk-Ermeni Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Ankara, 1989

LAWRENCE, John, *A History Of Russia*, Newyork, 1978

LENİN, Vladimir İliç, *Lenin's Final Fight: Speeches And writings, 1922-23*, Edited by: George Fyson, Newyork, 1995

LENİN, Vladimir İliç, *Yaklaşan Felaket ve Kurtulma Çareleri* (Çev.: Mehmet Korkmaz), Ankara, 1990

LİEBMAN, Marcel, *Rus Devrimi Bolşevik Zaferinin Kökenleri, Aşamaları ve Anlamı*, İstanbul, 2017

MACKENZİE, David- CURRAN, Michael W., *A History Of Russia, The Soviet Union, And Beyond*, Grensboro, 2001

MANSUROĞLU, Samet, *Güney Kafkasya'dan Türkiye'ye Göçler (1914-1938)*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2015

ÖZGÜLDÜR, Yavuz, "1918-1922 Dönemi Kafkasya'daki Siyasi Gelişmeler ve Türkiye", *Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (Sunulmayan Bildiriler) XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar (24-26 Ekim 2001- İstanbul)*. Ankara, 2003

PAMUK, Mustafa, *Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dün'ü-Bugün'ü-Yarın'ı*, İstanbul, 1995

PİPES, Richard, *The Russian Revolution*, Newyork, 1991

RABINOWİTCH, Alexander, *Devrime Doğru Petrograd Bolşevikleri ve 1917 Temmuz Ayaklanması*, İstanbul, 2014

ROUX, Jean Paul, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık* (Çev.: Lale Arslan), İstanbul, 2001

SADIKOV, Ramin, "Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi'ne Giden Yol", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:29, Sayı:48, Ankara, 2010

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)* Ankara, 2008

SARI, Mustafa, "Misak-ı Millî 'den İlk Taviz: Batum", *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl:23, Sayı:93, Ankara, Ocak-Şubat 2017

SAYDAM, Abdullah, *Kafkasya'da Bağımsızlık Mücadeleleri ve Türkiye*, Trabzon, 1993

SÜRMEİ, Serpil, *Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1921)*, Ankara, 2001

SWİETOCHOWSKI, Tadeusz, *Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycan'ı 1905-1920* (Türkçesi: Nuray Mert), İstanbul, 1988

ŞAHİN, Enis, *Türkiye ve Maverayı Kafkasya İlişkileri İçerisinde Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*, Ankara, 2002

TÜRKER, Rüştü, *Birinci Dünya Harbi'nde Bakü Yollarında 5'nci Kafkas Tümeni*, Ankara, 2006

VERNADSKY, George, *Rusya Tarihi* (Çev.: Doğukan Mızrak-Egemen Ç. Mızrak), İstanbul, 2009

WREN, Melvin C., *The Course Of Russian History*, Newyork, 1989

YALÇIN, Durmuş, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, Ankara, 2004

YAVUZ, Nurcan, "Doğu Anadolu'daki Ermeni Mezaliminin Brest Litovsk Barış Görüşmelerine Protestosu", *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:4, Sayı:15, Ankara, 1995

YAVUZ, Nurcan, "Erzincan Mütarekesinin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:17, Sayı:28, Ankara, 1995

YEL, Selma, "Azerbaycan Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunda Türkiye'nin Yardımları İlhak Amacına mı Yönelikti?". *TİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt:6, Sayı:24, Ankara, 1999-2003

YERASİMOS, Stefanos, *Türk-Sovyet ilişkileri Ekim Devriminden "Millî Mücadeleye"*, İstanbul, 1979

YÜCEER, Nasır, *Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu'nun Azerbaycan ve Dağıstan Harekâtı, Azerbaycan ve Dağıstan'ın Bağımsızlığını Kazanması 1918*, Ankara, 2002.